

Szymański, Stanisław

Złotnicy płoccy

Notatki Płockie 3/10, 29-31

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZŁOTNICY PŁOCKI

A. J. Nowowiejski przypomina czytelnikowi, że w Płocku XVI stulecia istniał cech złotników. Pisze on również, że cech ten aż do połowy wieku XVII posiadał w farze ołtarz opuszczony przez nich z niewiadomych przyczyn. Złotnicy płockcy cieszyli się największą popularnością zapewne w latach 1530-tych skoro na liście funkcjonariuszy miejskich widnieje kilka ich nazwisk. Tak więc Jan złotnik w roku 1533 był wójtem miejskim, a Stanisław Gołąbek w tym czasie i w roku następnym piastował godność ławnika. Teżę godność w roku 1539 przejął Stanisław Kolumb¹⁾.

Leonard Lepszy wśród szeregu przedmiotów złotniczych znajdujących się swojego czasu na terenie Płocka i nie będących zawsze miejscowym wyrobem, jak np. kielich mszalny z emalią węgierską, znajdował i takie, które wyjęte mogły z warsztatów rzemieślników płockich. Można by tu więc brać pod uwagę łyżkę liturgiczną do podawania wina z herbem Bogoria i sygnaturami N.C.—C.P. oraz popiersiem Madonny i Dzieciątkiem Jezus, pochodząca z daru kanonika płockiego Mikołaja Górskiego, czy pastorał biskupa Stanisława Całowańskiego z roku 1690 lub ampułki z inicjałami J.D.M.S. i herbem Skowron wykonane w roku 1612.²⁾

O złotniku obcym, ale pracującym na rzecz Płocka w roku 1511, Janie (Nayhoff) wspomina Włodzimierz Budka. On także pisał o złotniku Hanusie, który w roku 1541 był rajcą miejskim, a od szeregu lat pracował na rzecz kapituły i w tym właśnie czasie umieścił na kopule pozłacaną gałkę z krzyżem.³⁾

O złotnikach płockich dowiadujemy się i na innym miejscu.⁴⁾

Wszystkie te wiadomości nie wyczerpują jednak listy złotników, którzy pod mianem „aurifex” lub „aurifaber”, notowani byli w aktach wójtowskich czy ławniczych miejskich.

Złotnikiem, zapewne jeszcze z XVI stulecia, był Hanusch, występujący jako mieszczanin w roku 1490 (f. 6 in vigilia S. Stanisłai).⁵⁾ Tą samą postacią jest zapewne i ów Hanus, który w roku 1499 (Sabbato infra f. Visitationis Mariae) sprzedał dom swój Leonardowi i żonie jego Agnieszce za 10 kop groszy polskich.⁶⁾ Sądząc z dużej rozpiętości czasu, jaki mieści się między wystąpieniami Hanuscha i wystąpieniem Hanuscha, który umieścił na kopule katedry ów pozłacany krzyż w roku 1541, możemy wnioskować, że nie jest to też sama postać lecz inna. Tę osobą nie będzie zapewne i Joannes, którego w dniu 25 września 1496 roku kwituje Marcin Buyno, mieszczanin płocki z odebrania całkowitej części spadku ojczystego i macierzystego, należnego żonie jego po zgonie jej matki. W tym czasie złotnik Joannes kwitował również

wspomnianemu Marciniowi Buyno otrzymanie ruchomości należnych mu w spadku po teściowej.⁷⁾ Akta płockie wójtowskie wymieniają jego imię powtórnie z dopiskiem Consul Plocensis w roku 1529 (f. 6 die S. Gregory).⁸⁾ Nie wykluczamy możliwości utożsamiania owego Joannese z późniejszym wójtem Janem, o którym wspomina A. J. Nowowiejski.⁹⁾

Na terenie miasta pracował w okresie przełomu stuleci Aurifex Petrus, który w roku 1500 (die proxima Divisorum Apostolorum) regulował szeregowi obywateli płockich należności, kwitowanych mu w tym czasie.¹⁰⁾ Tenże, jako mieszczanin, widnieje w dokumencie sprzedaży przez syna Józefa, majątności pozostawionej po nim i przechodzącej na rzecz Piotra Miecznik. W tym więc okresie czasu, tj. w roku 1531 (Dominica post S. Michaelis proxima) złotnik Petrus już nie żył.¹¹⁾

Równoległe z Joannusem i Petruszem prowadzi warsztat rzemieślniczy w Płocku Aurifaber Stanislaus—podwójt, — sub advocatus Plocensis. Notowany on jest na tym urzędzie w roku 1526 (f. 6 post S. Lucae);¹²⁾ w roku 1533 notują go archiwalia miejskie jako wójta — advocatus Plocensis.¹³⁾ Nie jest on jednak identycznym ze Stanisławem Golombkowiczem, mieszczaninem płockim, który w roku 1529 (Sabbato post Exaltationis S. Crucis) nabył dom w Rynku od mieszczanina Stanisława Kuśmierza.¹⁴⁾ Tęż S. Golombkiewicza, złotnika należałoby utożsamiać raczej ze Stanisławem Gołąbką — złotnikiem, który w roku 1533 został obrany w mieście ławnikiem — scabinus civit. Pl.¹⁵⁾ i był nim również w roku następnym. Występuje on także w aktach z roku 1538.¹⁶⁾

Względnie duża ilość przekazów i to ze stonkowo krótkiego okresu czasu, pozostało po mieszczaninie i złotniku płockim Martinusie. Wiemy o nim, że w roku 1528 (f. 6 die S. Lucae) sprzedał z upoważnienia Stanisława, złotnika z Krakowa, być może tego, o którym była mowa poprzednio, dom w Płocku mieszczaninowi i piekarzowi Bartłomiejowi Zamyczkowi za 2 kopy groszy polskich.¹⁷⁾ Wiemy następnie, że ojciec jego, Jakub, był konwisarzem i że w roku 1528 (sabbato ipso die in Catsedra S. Petri) złożył w ręce konwisarza Grzegorza należne mu 40 złotych polskich¹⁸⁾ i że ów Grzegorz, zmarły przed rokiem 1532 (f. 4 post Dominicam Letare) był jego bratem, bowiem inny konwisarz imieniem Stanisław, mieszczanin płocki, zamieszkiwał wraz z żoną Zofią Boskówną przy ul. Zamkowej, pokwitowali naszego Martinusa z otrzymanych 13 kop groszy polskich za sprzedany ogród położony za wałem miejskim przy ul. Prostej.¹⁹⁾ Tenże Martinus w roku 1533 (f. 4 post festum S. Trinitatis pro-

xima) kupił za 17½ kop groszy polskich w mocenie krakowskiej od Seweryna, organisty katedry plockiej, dom jego położony również przy ul. Zamkowej, między domami Wietrzykowskim czyli Piotra Kucharza z jednej oraz domem Mateusza Malarza z drugiej strony.²⁰⁾ W dwa lata później (f. 4 ante Vinculae Petri) dom ten sprzedał Martinus siodlarzowi Wacławowi (Venceslaus za 20½ kop groszy polskich,²¹⁾ wnosząc zaś protest przed urzędem ławniczym, kiedy w roku 1535 (f. 5 ipso die festum S. Simonis et Judae) Stanisław Czoka „nieprawnie” sprzedał grunta należące do żony jego Anny i syna Alberta.²²⁾

Lata 1520—1540 to jakby okres najbardziej wzmoczonych prac i wyróżniania się mistrzów złotniczych w Płocku. Wówczas bowiem występuje w mieście stosunkowo liczna rzesza złotników. Mieszczaninem plockim jest bliżej nieznaną Andreas, notowany w aktach miejskich. w roku 1529 (f. 6 die S. Gregory),²³⁾ a następnie w roku 1535 (f. 4 post Dominicam Latere) przybył z obcych stron Mathias Mathiskowicz de Cracovia Aurifex, który dość mocno powiązał się swoimi pracami z życiem miasta.

„Honesti Mathiskowicz Mathias de Cracovia, — mówią przekazy, — allatus per bedellum personalliter et comparvit honestus Stanislaus Vitowicz eiusdem artificij operarius astructus cuius conscientia et subando sacramento iurandi di de veritate dicando coram palam publice et per expressum recognovit quia dum et quando in officina famati Domini Joannis Figura Aurificis civis Varschoviensis, prono, more et condicione artificij eusdem laborassent quadam die predictus Stanislaus Vitowicz desandens ad officinam d'cti Domini Joannis Figura in hac verba dixit. Mathia laboras edi ipse Mathias Mathiskowicz s'bi respondit: maltem cum potentibus bene debere quocque ex auro non perfecto et levi laborare. Adviens idem Stanislaus Vitowicz d'xit, ut cumque quid laboro de auro quale tibi datum est a Custode in viam Dni oblivies hoc quantum coram Dei ausus et deposuit”.²⁴⁾

Wówczas na terenie Płocka pracują również Drygier Stanisław notowany w roku 1536 (f. 6 ante festum S. Agnetis proxima)²⁵⁾ i Pyątek v. Pyathék Niqilaus aurifex et scabinus civ. P. w roku 1537 (f. 4 post Dominicam Letare).²⁶⁾ Ostatniego notują także akta z roku 1538.²⁷⁾

Z kilkunastu lat następnych nie zachowały się żadne przekazy wskazujące na obecność w mieście złotników. Nie można jednak wątpić, że nie żyli oni i nie pracowali na terenie Płocka. Od dłuższego czasu zapewne prowadzić musiał swój warsztat Franciscus aurifex i civis Plocensis, do którego domu miała miejsce intromisja bliżej nieznanego Leonarda Zemełki, jako no-

wonabywcy tego domu w roku 1556 (f. 4 post exaltationis S. Crucis).²⁸⁾ Tenże Franciscus sprzedał dom swój w Płocku przy ul. Sukieników położony między domem Stanisława Szabela i placami Dzierżgonowskimi, Grzegorzowi Paśnikowi za 22 kop groszy polskich. Transakcja zawarta w roku 1557 (f. post Dominicam Invocavit proxima) zamyka dotychczasowe wiadomości o tym mistrzu złotniczym.²⁹⁾ Zapewne synem wspomnianego już Leonarda Zemełki, a uczniem Franciszka był ów Stanisław Zemełka, który naprawiał w roku 1601, wzmiankowany wyżej relikwiarz Kazimierza Wielkiego.

W roku 1560 (f. 6 post Dominicam Quadragessimam Judicam) toczyła się sprawa sądowa między kanonikiem plockim Piotrem Dąbrowskim a Jakobem Skwarką. Jacobus Sqarka, aurifex et civis Plocensis, miał zabudować nieprawnie plac należący do katedry.³⁰⁾ W roku proxima inny aurifaber et civis Plocensis, Feliks, nabył od Agnieszki Rayskiej, z domu Dyśianki, ogród za 26 złotych polskich.³¹⁾

Po dalszej kilkunastoletniej przerwie w przekazach archiwalnych, zapewne również nie bez efektywnych wydarzeń w życiu złotniczym miasta, złotnik plocki Paweł Świętek nabył w roku 1579 f. 4 ante Dominicam Reminiscere proxima) od wdowy po malarzu Andrzeju, Zofii, ogród w Płocku za 200 talarów.³²⁾ Poczet mistrzów złotniczych XVII stulecia zamyka niejako Lucas Gołombek aurifex et civis Plocensis, który w roku 1580 (f. 3 post festum S. Prisceae) sprzedał ogród swój wraz ze spichrzem i innymi zabudowaniami Annie, żonie Alberta Kulińskiego, rajcy miasta Płocka i otrzymał wzamian od niego 300 złotych polskich.³³⁾ W latach następnych kontynuował on prawdopodobnie działalność rzemieślniczą Stanisława Gołębka, o którym wspominaliśmy jako o ławniku plockim z lat 1533—1534. Pracował on więc w Płocku równolegle ze Stanisławem Zemełką.

Brak konkretnych przykładów wyrobów złotniczych plockich XVI w. jak również brak dalszych przekazów o złotnikach omawianego okresu, nie zmusza bynajmniej do wysuwania przypuszczenia, iż życie złotnicze ograniczało się wyłącznie do wspomnianych faktów. Istnienie w mieście odrębnego cechu złotników pozwala wnioskować o działalności znaczniejszej liczby rzemieślników i artystów oraz o powstaniu poważniejszej ilości przedmiotów, którymi historcyk kultury i sztuki Płocka byłyby szczególnie zainteresowany.

P R Z Y P I S Y

1) Płock, monografia historyczna. Płock 1917, ss. 83, 85, 438.

2) Leonard Lepsy; Złotnictwo w Polsce, Kraków 1933, s. 251.

3) Włodzimierz Budka: Działalność architektów i rzemieślników przy restauracji katedry plockiej w XVI wieku, Rzeczy Piękne, Kraków 1925, s. 103 i nast., 127 i nast.

4) S. Szymański: Notatki o malarzach plockich XVI stulecia. Notatki Plockie Nr 5, 1957, s. 22.

5) Akta Ławnicze Płockie, bez numeru (1489—1517). k. 4. Autor korzystał z wypisów Euzebiusza Łopacińskiego wykonywanych na rzecz służby muzealnej i konserwatorskiej. Wypisy te znajdują się w Centralnym Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków Mini-

sterstwa Kultury i Sztuki i zapisane są w inwentarzu pod Nr 140/III, s. 41.

6) Akta Ławnicze Płockie o. c. k. 28v, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 41.

7) Akta Płockie Wójtowskie Nr 95 (1522—1537), k. 19, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

8) Akta Płockie Wójtowskie o. c. k. 80/140, wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

9) Płock o. c. s. 85.

10) Akta Ławnicze Płockie o. c. s. 35v, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

11) Akta Płockie Wójtowskie Nr 95, k. 105v/200v, wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

12) Akta Płockie Ławnicze Nr 56, k. 40/65, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 26.

13) Akta Płockie Wójtowskie o. c. Nr 96, k. 124v/240v, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 26.

14) Akta Płockie Wójtowskie o. c. Nr 95, k. 88/105, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

15) Akta Płockie Wójtowskie o. c. Nr 96, k. 125v/240v, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 26.

16) Akta Ławnicze Płockie o. c. Nr 1, k. 111, w wypisie CZMiOZ Nr 143/III, s. 23, por. S. Szymański: Muratorzy płockcy XVI wieku, Notatki Płockie Nr 6 — 1957, s.

17) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 95, k. 65/115, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

18) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 95, k. 120v, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

19) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 96, k. 112v/215v, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

20) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 96, k. 137/263,

w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 26; por. S. Szymański: Notatki o malarzach płockich o. c. s. 22.

21) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 96, k. 176/320, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 26.

22) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 96, k. 186/362, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 27.

23) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 95, k. 80/140, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 24.

24) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 96, k. 173v/337v, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 27; por. Jan Ptaśnik: Cracovia artificum 1501—1550, Kraków 193², ss. 132—133.

25) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 96, k. 193v/377v, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 27.

26) Akta Wójtowskie Płockie o. c. Nr 96, k. 219/427, w wypisie CZMiOZ Nr 140/III, s. 27.

27) Akta Ławnicze Płockie, o. c. Nr 1, k. 111, w wypisie CZMiOZ Nr 143/III, s. 23, por. S. Szymański: Muratorzy płockcy XVI wieku, o. c. s.

28) Akta Miejskie Płockie bez numeru (1553—1563) k. 421, w wypisie CZMiOZ Nr 143/III, s. 1.

29) Akta Miejskie Płockie, bez numeru (1553—1563), k. 461, w wypisie CZMiOZ Nr 143/III, s. 2.

30) Akta Miejskie Płockie, bez numeru (1553—1563), k. 794, w wypisie CZMiOZ Nr 143/III, s. 5.

31) Akta Miejskie Płockie, bez numeru (1553—1563), k. 879, w wypisie CZMiOZ Nr 143/III, s. 5.

32) Akta Ławnicze Płockie Nr 10, o. c. k. 248v w wypisie CZMiOZ Nr 143/III, s. 23a; por. S. Szymański: Notatki o malarzach płockich, o. c. s. 22.

33) Akta Ławnicze Płockie Nr 56 o. c. k. 302, w wypisie CZMiOZ Nr 143/III, s. 23a.

ZDZISŁAW KAPICA

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ ANTROPOLOGICZNYCH

Czwarta seria badań antropologicznych regionu płockiego, zapoczątkowanych i organizowanych przez Komisję Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, prowadzona była w terminie od 5. XI. — 18. XI. 1958 r. z funduszy Komisji Badań i Zakładu Antropologii U. Ł. Celem tych badań było uzupełnienie materiałów spostrzegawczych dotyczących powiatu płockiego. Zbadano ogółem 687 osób, z czego 172 pochodzi spoza terenu powiatu płockiego.

Dotychczasowy stan ilościowy osób zbadanych w obrębie gmin powiatu płockiego ilustruje załączona poniżej tabelka, która sygnalizuje równocześnie, iż najmniej zbadanych dotąd osób przypada na gminy: Lelice, Staroźreby i Majki, w których Prezydja Gromadzkich Rad Narodowych wykazywały najmniejszą aktywność we współpracy z organizującą badania Komisją. Brakującą część osób z tych gmin uzupełni się prawdopodobnie w trakcie badań w powiatach sąsiednich, należy jednak liczyć się z koniecznością jeszcze kilku wypadków na teren powiatu płockiego w roku następnym.

Wykaz ilościowy osób zbadanych na terenie pow. płockiego.

Gminy	Ilość zbadanych
1. Biała	177
2. Bielino	76
3. Bielsk	105
4. Bodzanów	87
5. Brudzeń	69

6. Drobin	70
7. Lelice	20
8. Majki	53
9. Mała Wieś	130
10. Miszewo Murowane	85
11. Parcele Łubki	107
12. Rębowo—Wyszogród	120
13. Rogozino	107.
14. Staroźreby	53
15. Zagoty	61
m. Płock — 319.	Radziwie — 357

Razem pow. płocki — 1320. Płock z Radziwem — 676. Łącznie — 1996.

Ważnym mankamentem jest fakt, iż do badań zgłaszała się stosunkowo mała ilość kobiet, co utrudnia analizę stosunków typologicznych i rasowych.

Kończąc omawianie stanu ilościowego zebranego dotąd materiału warto dodać, iż z powiatów, których zbadanie planowane jest na rok następny, dane liczbowe uzyskane z przeprowadzonych dotychczas badań przedstawiają się następująco:

pow. gostyniński	— 317 osób
pow. płoński	— 232 „
pow. sierpecki	— 58 „

Razem 607 osób

Łącznie przebadano 2603 osoby.

Natomiast materiały z innych powiatów Starożytnego Mazowsza (Lipno, Rypin, ew. Mława i Cie-